

UDZIAŁ LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI W POLITYCE WODNEJ W CELU POPRAWY EKOLOGII WÓD

**Na przykładzie uczestnictwa
obywateli w regionie Hochrhein
(Wysoki Ren) w Badenii-
Wirtembergii**

Udział społeczeństwa w polityce wodnej – podstawa prawna i stan obecny

RAMOWA DYREKTYWA WODNA I JEJ WDROŻENIE

Od prawie 25 lat Ramowa Dyrektywa Wodna UE zapewnia ramy prawne dla wdrażania środków mających na celu poprawę jakości i ilości wód powierzchniowych, tj. strumieni, rzek, jezior, wód przybrzeżnych i wód podziemnych. Największymi zagrożeniami są zanieczyszczenia, nadmierna eksploatacja i prace budowlane. Prowadzą one do zmniejszenia różnorodności i łączności siedlisk, a tym samym mają negatywny wpływ m.in. na liczbę i różnorodność roślin i zwierząt. Zapobiegają również zatrzymywaniu wody w krajobrazie, a tym samym uniemożliwiają lepszą adaptację do zmian klimatu. Wody powinny być zatem nie tylko monitorowane pod kątem ochrony i zrównoważonego użytkowania, ale także odtwarzane. Tylko w ten sposób mogą one i ich tereny zalewowe spełniać swoje podstawowe funkcje ekologiczne dla nas i przyszłych pokoleń: takie jak oczywista dostępność wody pitnej i przemysłowej, ale także ich funkcja retencyjna – działanie jak „gąbka” w krajobrazie – (ochrona przed powodzią i suszą oraz pochłanianie CO₂), rola bufora temperatury (ochrona klimatu) i przestrzeń dla różnorodności biologicznej. W szczególności Ramowa Dyrektywa Wodna stanowi, że należy osiągnąć i utrzymać dobry stan: dotyczy to stanu chemicznego i ekologicznego lub, w przypadku silnie zmodyfikowanych i sztucznych wód, "dobrego potencjału ekologicznego" (Parlament Europejski; Rada Unii Europejskiej, 2000; BMUV/UBA, 2022) .

Wszystkie europejskie państwa członkowskie, w tym Niemcy, miały osiągnąć wyznaczone cele do 2015 roku. Ponieważ jednak tak się nie stało, zezwolono na przedłużenie tego terminu do 2027 roku (Parlament Europejski; Rada Unii Europejskiej, 2000; Federalny Urząd Sprawiedliwości, 2009). Jednak i tego terminu nie uda się dotrzymać. Oceny okresowe wykazały, że ponad dwie trzecie wód powierzchniowych nie zostało zrewitalizowanych do sprawozdania z 2018 r., a środki na trzeci okres zarządzania nie wykazały żadnego przyspieszenia w przywracaniu jednolitych części wód (UBA, 2018, s. 122 i nast.; LAWA, 2018; BMUB/UBA, 2016; BMUV/UBA, 2022) .

Od czasu transpozycji Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW) do prawa niemieckiego, państwo, a tym samym odpowiedni organ federalny lub krajowy odpowiedzialny za część wód, jest zobowiązany do zaplanowania i wdrożenia środków mających na celu jej ochronę i przywracanie naturalnych warunków (BMUV, od 1 marca 2011 r.) . Poszczególne działania są częścią większego sześcioletniego planu dla danej części wód oraz jej dopływów i odpływów, znanego jako plan zarządzania, który był już dwukrotnie odnawiany (1. BWP: 2009-2015, 2. BWP: 2015-2021, 3. BWP: 2021-2027). Oprócz wdrażania planów i środków, ich skutki muszą być poddawane przeglądowi i monitorowane. Ponieważ

warunki ekologiczne, regionalno-gospodarcze i społeczne w zlewniach są bardzo zróżnicowane, konieczne jest indywidualne dostosowanie działań. Jest to kolejny powód, dla którego decyzje dotyczące działań powinny być podejmowane na jak najmniejszą skalę - jak najbliżej rzeczywistości i jak najbardziej lokalnie.

WYTYCZNE DOTYCZĄCE UCZESTNICTWA: DLACZEGO WARTO UCZESTNICZYĆ I W JAKI SPOSÓB?

Wdrażając RDW, władze są szczególnie zobowiązane do zaangażowania zainteresowanych stron: tj. lokalnych mieszkańców, konsumentów prywatnych i korporacyjnych, osób odpowiedzialnych za jakość wody (oczyszczalnie ścieków), państwowych i niezależnych organów monitorujących (takich jak badania), użytkowników prywatnych i korporacyjnych, takich jak wędkarze, sportowcy, rybacy lub dostawcy usług turystycznych. Powinni oni być konsultowani i angażowani tak wcześnie, jak to możliwe w planowanie planów zarządzania i środków, aby móc wyrazić wszelkie obawy, zastrzeżenia i sugestie (BMUV, od 1 marca 2011 r.; Parlament Europejski; Rada Unii Europejskiej, 2000) . Pomimo większego wysiłku organizacyjnego związanego z planowaniem, powinno to

"nie tylko [promować] świadomość społeczną w zakresie kwestii środowiskowych i stanu jednolitych części wód. Jakość planowania działań poprawia się również, gdy uwzględnia się lokalną wiedzę i doświadczenia lokalnych grup interesu. Aktywne uczestnictwo jest również dobrą podstawą do osiągnięcia długoterminowych rozwiązań w zakresie zarządzania, które są akceptowane przez wszystkie zainteresowane strony. Pozwala to również na rozpoznanie potencjalnych konfliktów na wczesnym etapie i uniknięcie niepotrzebnych kosztów".
(przetłumaczone z niemieckiego) (BMUV/UBA, 2022)

Ostatecznie promuje to nie tylko temat wody, ale także edukację polityczną i ogólnie uczestnictwo w demokracji.

Wymogiem RDW jest "aktywny" udział społeczeństwa. Oznacza to publikację i udostępnienie planów i programów do pisemnego skomentowania w ciągu sześciu miesięcy. Należy również udostępnić podstawowe informacje na temat planów (Parlament Europejski; Rada Unii Europejskiej, 2000, s. Art. 14) . Jednakże, zgodnie z art. 14 RDW, "aktywny udział wszystkich zainteresowanych stron" (tj. tych, których dotyczy plan) i "udział ogółu społeczeństwa" (Preambuła 46; str. L327/5) wymaga czegoś więcej niż publikacji dokumentów na oficjalnej stronie internetowej: zgodnie z RDW, ogólny cel - osiągnięcie celów środowiskowych - "zależy od ścisłej współpracy i spójnych działań na poziomie wspólnotowym, krajowym i lokalnym. Równie ważne są jednak informacje, konsultacje i zaangażowanie społeczeństwa, w tym użytkowników." (przetłumaczone z niemieckiego; Preambuła 14; L327/2) (Parlament Europejski; Rada Unii Europejskiej, 2000) . Ten duch Ramowej Dyrektywy Wodnej jest również odzwierciedlony w ogólnounijnej "Wspólnej Strategii Wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej. Wytyczne dotyczące udziału

społeczeństwa w kontekście Ramowej Dyrektywy Wodnej" Komisji Europejskiej (przetłumaczone z niemieckiego; w skrócie: CIS¹) i zaleceniach LAWA- dotyczących udziału społeczeństwa² (Grupa Robocza 2.9 Udział społeczeństwa, 2003; LAWA, 2013).

"Z drugiej strony, aktywne uczestnictwo oznacza, że interesariusze aktywnie uczestniczą w procesie planowania poprzez omawianie problemów i przyczynianie się do ich rozwiązania. Kluczem do aktywnego uczestnictwa jest to, że uczestnicy mogą wpływać na proces." (przetłumaczone z niemieckiego; CIS Guide No. 8 on Public Participation of the European Commission, 2003, str. 10)

Zgodnie z RDW (patrz preambuła 14 powyżej), wytyczne UE CIS i ogólnokrajowe zalecenie LAWA dzielą udział społeczeństwa na trzy etapy, z których etapy 1 i 2 muszą zostać wdrożone, a etap 3 powinien być promowany:

1. **Informacje:** Publikacja i udostępnianie w odpowiednich mediach
2. **Konsultacje** (zgodnie z CIS): Możliwość zgłaszania uwag lub opinii, które są należycie rozpatrywane.
3. **Uczestnictwo** (według CIS): Zaangażowanie i współpraca, a także koordynacja między zainteresowanymi stronami (LAWA, 2013, s. iv, 30, 31).

Konsultacje i udział społeczeństwa, oprócz wcześniej wymienionych korzyści, umożliwiają także przepływ informacji w stronę władz: eksperci i mieszkańcy mogą przekazać unikalną wiedzę, doświadczenie i pomysły, które wspierają skuteczne planowanie i realizację działań. Informacje niezwiązane z wodą, a także opinie i różne perspektywy dotyczące zarządzania zbiornikiem wodnym, dostarczają również informacji na temat tego, czy istnieją już konflikty użytkowania i czy planowane działania mogą być skuteczne - i powinny być odpowiednio dostosowane (Grupa Robocza 2.9 Udział społeczeństwa, 2003, s. 12). Promowanie aktywnego uczestnictwa, jak opisano na etapie 3 powyżej, powinno być podstawowym wymogiem zgodnie z wytycznymi EU-CIS. Jeszcze wyższa forma uczestnictwa, a mianowicie wspólne podejmowanie decyzji, a nawet samostanowienie, nie jest wymagana przez RDW, ale jest uważana za przykład najlepszej praktyki (Grupa Robocza 2.9 Udział społeczeństwa, 2003, s. 13). Jednakże ograniczenia uczestnictwa muszą być również jasne i zakomunikowane w celu uniknięcia frustracji w procesie, ponieważ: Państwo i jego instytucje są i pozostają odpowiedzialne za wdrażanie RDW i udział społeczeństwa (Grupa Robocza 2.9 Udział Publiczny, 2003, str. 19, 26).

Jednak właściwe organy interpretują i w konsekwencji wdrażają "aktywne uczestnictwo" na bardzo różne sposoby. Pomimo wymogów prawnych dotyczących uczestnictwa i wielu wynikających z niego korzyści, są one zwykle zaniedbywane.

¹ Tytuł oryginału w języku angielskim: Common Implementation Strategy for the Water Framework Directive (2000/60/EC). Wytyczne nr 8. Udział społeczeństwa w odniesieniu do Ramowej Dyrektywy Wodnej.

² Tytuł oryginału: Empfehlungen zur koordinierten Anwendung der EG-HWRM-RL und EG-WRRL - Potenzielle Synergien bei Maßnahmen, Datenmanagement und Öffentlichkeitsbeteiligung der (LAWA), Bund/Länder-Arbeitsgemeinschaft Wasser

BUND, jako organizacja non-profit działająca na rzecz ochrony środowiska, w ramach konsultacji prowadzonych zgodnie z art. 14 Ramowej Dyrektywy Wodnej dotyczących gospodarki wodnej na lata 2021–2027, zauważył, że w Niemczech przeważają negatywne przykłady udziału społeczeństwa. Wynika to albo z realnych barier w dostępie do informacji (np. dokumenty publikowane są na mało znanych, nieczytelnych stronach lub bez odpowiedniego nagłośnienia w mediach lokalnych), albo ze słabej jakości realizacji konsultacji (np. brak rzeczywistego dialogu podczas spotkań czy niezrozumiałe odpowiedzi na uwagi obywateli). Szczegóły zawarto w punkcie 1 oświadczenia BUND³. Pojawiły się jednak również nowe podejścia władz do angażowania lokalnych mieszkańców i zainteresowanych stron w lokalną lub regionalną politykę wodną, z których można i należy się uczyć (BUND AK Wasser Unterarbeitsgruppe WRRL-Anhörung, 2020) . Niniejsze studium przypadku ma na celu pokazanie takiego dobrego przykładu, ponieważ nie tylko dowodzi, że udział obywateli jest możliwy, ale także ma pozytywny wpływ na projekty wodne i spójność w społeczeństwie.

Zdjęcie: Nikolaus Geiler

³ W ramach: "Eliminacja deficytów akceptacji, ułatwianie, promowanie i dalsze kwalifikowanie aktywnego i wczesnego udziału społeczeństwa"

Studium przypadku partycypacji obywatelskiej na Hochrhein (Wysoki Ren) w Badenii-Wirtembergii

KONTEKST: REALIZACJA RDW NA WYSOKIM RENIE

Projekt pilotażowy RDW dotyczący udziału obywateli i grup interesu został uruchomiony na Hochrhein (Wysoki Ren) w 2004 roku. Odpowiedzialny organ ds. dorzecza przeprowadził pilotażową próbę sposobu angażowania różnych stron zainteresowanych w planowanie zarządzania zlewnią Renu w południowym Schwarzwaldzie – od Konstancji nad Jeziorem Bodeńskim po Bazyleę. Wysoki Ren został wybrany jako obszar pilotażowy, ponieważ składa się z dwóch różnych części obszaru pod jedną administracją i dlatego był dobrym modelem do późniejszego przeniesienia na inne obszary (Regierungspräsidium Freiburg, 2006, s. 6, 7) .

Zgodnie z RDW, plany zarządzania i środki są planowane i wdrażane dla tak zwanych „obszarów dorzeczy” (w skrócie FGE; np. FGE Ren). Zapewnia to spójność i dobrą interakcję działań, tak aby odpowiadały one również ekologicznej, sieciowej funkcji rzeki. Obszar dorzecza składa się z samej rzeki i jej zlewni: obszaru, do którego należą wszystkie wody powierzchniowe i podziemne. Ponieważ Ren jest zasilany wodami z ośmiu krajów związkowych (BY, BW, HE, NI, NW, RP, SL, TH⁴) i dziewięciu krajów (Szwajcaria, Włochy, Austria, Niemcy, Liechtenstein, Francja, Luksemburg, Belgia, Holandia), krajowe i międzynarodowe plany zarządzania i programy działań są opracowywane i koordynowane w tym celu między krajami (federalnymi). Koordynacja zarządzania Renem na terytorium Niemiec jest prowadzona przez

Rysunek: Obszar zlewni Renu. Odcinek rzeki oznaczony na zielono to Hochrhein (Wysoki Ren), a w dolnym biegu Oberrhein (Górny Ren). Źródło: ICPR, 2020 Rhine 2040 Programme s. 27, pod redakcją autora

⁴ Wyjaśnienie skrótów: BY: Bawaria, BW: Badenia-Wirtembergia, HE: Hesja, NI: Dolna Saksonia, NW: Nadrenia Północna-Westfalia, RP: Nadrenia-Palatynat, SL: Kraj Saary, TH: Turyngia

Wspólnotę Dorzecza Renu (FGG Ren(FGG Ren, 2014, s. Members)), która składa się z rządu federalnego i zainteresowanych krajów związkowych. Międzynarodowy obszar dorzecza Renu jest koordynowany przez Międzynarodową Komisję Ochrony Renu ([ICPR](#)), która współpracuje z krajowymi jednostkami koordynującymi (FGG Ren, 2014, s. Współpraca międzynarodowa; ICPR, 2024) .

Ponieważ obszar dorzecza Renu jest duży, został on podzielony na sekcje, tak zwane obszary zarządzania (zobacz ilustrację na poprzedniej stronie). Obszary zarządzania są przypisane do odpowiedzialności administracyjnej. Ren płynie od Alp Szwajcarskich do Jeziora Bodeńskiego (Alpenrhein, Alpejski Ren). Tak zwany obszar zarządzania Hochrhein (Wysoki Ren) rozciąga się od tego miejsca do Bazylei i łączy się z tak zwanym Oberrhein (Górnym Renem) od Bazylei (do Bingen, ok. 360 km) (Land Baden-Württemberg, 2013, s. § 13; Parlament Europejski; Rada Unii Europejskiej, 2000; FGG Rhein, 2014, s. dane) . Wysoki Ren to czysto badeńsko-wirtemberski odcinek rzeki o długości ok. 170 km. Ponieważ Wysoki Ren stanowi również granicę państwową między Niemcami a Szwajcarią, tylko prawy brzeg (patrząc w kierunku przepływu) należy do terytorium Niemiec. W związku z tym jest on zarządzany tylko po tej stronie rzeki przez odpowiedzialny organ niemiecki, Radę Regionalną Fryburga (FGG Rhein, 2014, s. dane) . Obszary zarządzania Renem są dalej podzielone na tak zwane obszary podrzędne zgodnie z najważniejszymi dopływami. Środki RDW dla najmniejszej jednostki organizacyjnej, tzw. „Flusswasserkörper” (jednostki wód rzecznych), są podsumowane na tym poziomie. Jednolita część wód rzecznych Wysokiego Renu może obejmować pojedyncze cieki wodne o długości ponad 10 kilometrów² lub odcinki Renu z jego dopływami. Oprócz jednolitych części wód rzecznych, jednolite części wód jeziornych i wód podziemnych są również przypisane do jednolitych części wód zlewni. W przypadku Wysokiego Renu istnieją dwa podobszary (TBG), TBG "Wutach" (składający się z ośmiu jednolitych części wód) poniżej Jeziora Bodeńskiego i TBG "Wiese" (składający się z siedmiu jednolitych części wód) poniżej. Charakterystyka chemiczna, morfologiczna i ekologiczna oraz stan jednolitych części wód w ich obrębie są przedstawione w arkuszach informacyjnych, podobnie jak obszary działania i środki dla nich (Regierungspräsidien Baden-Württemberg, 2024, s. podstrony) . Służą one jako ważne źródło informacji dla społeczeństwa i jako podstawa jego uczestnictwa.

Podobnie jak większość Renu, w tym Górny i Środkowy Ren, Wysoki Ren jest rzeką żwirową - szeroką rzeką w rozległej dolinie rzecznej i dużym obszarze zlewni, której koryto składa się głównie ze żwiru, kamyków i niewielkiej ilości piasku i może mieć różne kształty, a tym samym prądy.

"W stanie naturalnym duże rzeki i ich tereny zalewowe tworzą złożone krajobrazy wodne z ogromnym bogactwem gatunków - hotspoty różnorodności biologicznej. Są ważnymi szlakami migracji ryb i miejscami odpoczynku dla ptaków wędrownych". (UBA, 2019) .

W takich rzekach zwykle występują ryby wędrowne, takie jak łosoś i węgorz. Powrót łososa w Renie, który wyginął z powodu działalności człowieka, jest zasługą wielu działań mających na celu poprawę ciągłości rzeki. Jednak zdolność do migracji gatunków

wędrownych jest nadal poważnie ograniczona. Na niektórych odcinkach nadal można znaleźć rośliny i zwierzęta charakterystyczne dla cieków wodnych, takie jak ważki, ropuchy i ptactwo wodne. Niestety, rozprzestrzeniają się również gatunki obce, które wypierają gatunki rodzime. Oprócz pozostałych terenów zalewowych, specjalne siedliska wzdłuż Wysokiego Renu obejmują miejscami podmokłe łąki i suche murawy, piaszczyste brzegi, żwirowe wyspy i strome zbocza.

W przeszłości tereny zalewowe i lasy łęgowe na Wysokim Renie zostały znacznie zmniejszone w wyniku interwencji antropogenicznych (np. zapór, prostowania rzek itp.), podobnie jak miało to miejsce w całym kraju. Pomimo wielu wysiłków, zwłaszcza od czasu rozpoczęcia wdrażania RDW, stan terenów zalewowych pod względem powierzchni i wartości ekologicznej pozostaje prawie niezmienny. W Górnym Renie pozostała tylko około jedna trzecia terenów zalewowych, a tylko około 6% nadal spełnia swoją funkcję ekologiczną. Na Wysokim Renie większość terenów zalewowych została utracona, a pozostałe – w dużej mierze zdegradowane. Wynika to z intensywnego wykorzystania rzeki w tym rejonie: żeglugi, produkcji energii w jedenastu elektrowniach wodnych, gospodarki leśnej, osadnictwa oraz upraw (łąk, pól uprawnych, sadów i winnic). Od publikacji pierwszego raportu o stanie terenów zalewowych z 2009 r. sytuacja nie uległa znaczącej poprawie (UBA, 2019; Federalna Agencja Ochrony Przyrody, 2021, s. podstrony, mapy i zasady metodologiczne; ICPR, 2024) .

Niezdegradowane tereny zalewowe są rzadkim wyjątkiem - można go znaleźć na Wysokim Renie, w jednym z jego nielicznych obszarów chronionych. Największy po stronie niemieckiej (obszar siedliskowy flory i fauny), "Hochrhein östl. Waldshut", znajduje się w ujściu rzeki Wutach, która oferuje również zróżnicowane siedliska i tarliska dla ryb typowych dla siedlisk lub zagrożonych (głowacz przegopłety, minóg strumieniowy, streamer). Ten obszar chroniony reprezentuje odcinek Wysokiego Renu, który jest nadal zbliżony do naturalnego i nie ma tam ani tamy ani stabilizacji brzegów (Federalna Agencja Ochrony Przyrody, 2024; FGG Rhein, 2021, s. 27, 50; Federalna Agencja Ochrony Przyrody, 2024; Federalna Agencja Ochrony Przyrody, 2024) .

Z raportów za pierwszy (2015) i drugi (2021) okres zarządzania wynika, że w latach 2009–2021 stan Renu – zwłaszcza jego odcinka Wysokiego – nie poprawił się do poziomu „dobrego”. Zarówno jego jakość ekologiczna, jak i chemiczna pozostaje „umiarkowana” lub „niezadowolająca”. Tylko trzy jednolite części wód powierzchniowych w regionie Wysokiego Renu osiągnęły już dobry stan. Natomiast wszystkie jednolite części wód rzecznych, z wyjątkiem jednej, powinny osiągnąć dobry stan najpóźniej do 2015 lub 2027 roku, ponieważ są to naturalne części wód. Na Górnym Renie stan ekologiczny odcinka od Karlsruhe do ujścia Neckaru w pobliżu Mannheim poprawił się z "niezadowolającego" do "umiarkowanego" (BMUB/UBA, 2016; BMUV/UBA, 2022; Regierungspräsidium Freiburg, 2021; Regierungspräsidium Freiburg, 2021; FGG Rhein, 2021, s. 44) . Trzeci plan zarządzania FGG Ren pokazuje, że docelowe osiągnięcie środków dla kilku części Wysokiego Renu zostało przesunięte na 2. i 3. cykl zarządzania, a większość (70%) na okres po 2027 roku. Głównymi problemami pozostają zanieczyszczenie wody oraz zaburzona struktura i ciągłość jednolitych części wód (FGG Rhine, 2021, s. 26, 40, 53) .

Podane przyczyny to "np. brak wykonalności technicznej, nieproporcjonalny wysiłek lub brak zasobów ludzkich i/lub finansowych, aby podjąć wszystkie niezbędne środki do 2027 r.". (FGG Rhine, 2021, s. 49) . Oczywiście dobrze skoordynowane wdrożenie środków na intensywnie wykorzystywanej międzynarodowej drodze wodnej, takiej jak Ren, podobnie jak w obszarze przetwarzania Wysokiego Renu, stanowi wyzwanie pod względem organizacyjnym i finansowym. Administracja rządowa Wysokiego Renu, Rada Regionalna Fryburga, postawiła sobie za cel osiągnięcie dobrego stanu dwóch jednolitych części wód powierzchniowych do 2027 r. w ramach RDW i zamierza dołożyć wszelkich starań, aby to osiągnąć (FGG Ren, 2021, s. 51, 53) . Na wyższym poziomie FGG (FGG Ren, 2024) .Ren opracowała w 2020 r. program "[Ren 2040 - Program na rzecz zrównoważonego rozwoju Renu](#)" jako rozszerzenie programu "Ren 2020" z 2001 r., który koncentruje się przede wszystkim na adaptacji do zmian klimatu.

W najnowszym raporcie okresowym RDW na temat wdrażania środków trzeciego okresu zarządzania, opublikowanym pod koniec 2024 r., dane zostały ostatnio zróżnicowane tylko dla całych Niemiec, a nie dla obszaru dorzecza, i znany jest tylko ogólny komentarz na temat postępów w realizacji środków (w skrócie "pozytywny" dla dorzecza Renu). Od 2025 r. inwentaryzacja osiągniętych efektów i stanu jednolitych części wód ma stanowić podstawę do aktualizacji planów zarządzania od 2027 roku. Najpóźniej od połowy 2027 r. projekt czwartego planu zarządzania powinien być dostępny do konsultacji społecznych, w których powinny aktywnie uczestniczyć wszystkie grupy interesu (FGG Rhein, 2024, s.

Schedule; Regierungspräsidien Baden-Württemberg, 2025) . W poniższej sekcji przeanalizowano wcześniejszy udział społeczeństwa w pierwszym harmonogramie, programie prac i kluczowych kwestiach związanych z gospodarką wodną (2005 r.) oraz w pierwszym (2008 r.), drugim (2015 r.) i trzecim (2020 r.) planie gospodarowania wodami w zlewni Wysokiego Renu (Regierungspräsidium Freiburg, 2005 r., s. 1, 2; Regierungspräsidien Stuttgart, Karlsruhe, Freiburg, 2012 r.; FGG Rhein, 2018 r., s. 6; Bundesanstalt für Gewässerkunde, 2025 r.) .

Zdjęcie: AK Wasser im BBU; Elektrownia wodna Säckinggen, Hochrhein 2020

DOBRE PRAKTYKI W ZAKRESIE UDZIAŁU SPOŁECZEŃSTWA

- Możliwości uczestnictwa są upubliczniane **w sposób widoczny i łatwy do znalezienia** na stronach internetowych władz, a także **szeroko dostępne dla opinii publicznej**, np. za pośrednictwem prasy.
- **szczegółowe sprawozdania z inwentaryzacji, analizy luk oraz analizy kosztów i korzyści środków zarządzania rzekami** były dostępne publicznie **w sposób aktualny, regularny, kompletny, zrozumiały i przejrzysty**
- Informacje na temat planów i środków **są łatwe do zrozumienia dla laików**.
- Konsultacje z mieszkańcami odbywają się w przypadku **mniejszych obszarów i na miejscu**.
- Obywatele są zaangażowani w proces planowania poprzez informacje, **szkolenia** (np. kampanie uświadamiające) i **możliwości uczestnictwa**.
- Społeczeństwo jest zaangażowane w proces planowania **na wczesnym etapie**.
- Wydarzenia związane z uczestnictwem są moderowane **w sposób partycypacyjny**
- **Istnieje dobre zarządzanie oczekiwaniami w odniesieniu do uczestnictwa i celów działań**.
- Fora, konferencje i grupy robocze zajmujące się wdrażaniem RDW są również **dostępne dla wolontariuszy zajmujących się ochroną wód pod względem czasu i finansowania**
- Promowane są **lokalne, regionalne, krajowe i międzynarodowe sieci wodne dla dorzeczy**, składające się z osób zaangażowanych w ochronę zasobów wodnych.
- Udział w **dyrektywie w sprawie zarządzania ryzykiem powodziowym** i ramowej dyrektywie wodnej jest dobrze **skoordynowany** w celu identyfikacji i rozwiązywania konfliktów związanych z wdrażaniem.

Źródła: Oświadczenie BUND z 17 maja 2020 r.; Wytyczne CIS nr 8 w sprawie udziału społeczeństwa (KE 2003); Zalecenia LAWA w sprawie udziału społeczeństwa (2013) LAWA Empfehlungen zur

PROJEKT PILOTAŻOWY : CZĘŚCIOWE ASPEKTY UDZIAŁU SPOŁECZEŃSTWA NA WYSOKIM RENIE

Początkowo entuzjazm dla wdrażania RDW i udziału społeczeństwa był ogólnie wysoki wśród wszystkich zaangażowanych stron (Grupa Robocza 2.9 Udział publiczny, 2003, s. Załącznik II; Netzwerk WasserInBürgerhand!, 2021) . Już w 2001 r. na szczeblu krajowym utworzono stałą radę doradczą w celu regularnej wymiany informacji między grupami interesu i angażowania ich we wdrażanie RDW i PZRP⁵ w Badenii-Wirtembergii. Ponadto od 2003 r. na poziomie obszarów roboczych (np. Wysoki Ren) utworzono tak zwane "zdecentralizowane kręgi informacyjne" na temat RDW, aby zapewnić regularną wymianę informacji o znaczeniu regionalnym i lokalnym. Oprócz odpowiedzialnych i zainteresowanych władz, w kręgach tych uczestniczą również zorganizowani, zainteresowani i zainteresowani interesariusze z gmin, przemysłu oraz ochrony środowiska i przyrody. Obie struktury organizacyjne służą udziałowi społeczeństwa w ramach RDW (rady regionalne Stuttgartu, Karlsruhe, Fryburga, Tybingi, grudzień 2020 r.) .

Aktywny udział" w najmniejszej jednostce przestrzennej, zlewni, jako część faktycznego przygotowania (i późniejszej aktualizacji) planów gospodarowania wodami i programów

⁵ PZRP: Plany Zarządzania Ryzykiem Powodziowym

działań został wstępnie przetestowany w Badenii-Wirtembergii w 2004 r. w ramach projektu pilotażowego "Wczesny udział społeczeństwa w dorzeczu Renu". Celem było sprawdzenie, w jaki sposób można spełnić wymogi uczestnictwa określone w art. 14 RDW, a jednocześnie przetestowanie procedury, która nie została określona w RDW, na odcinku Renu, który łączył różne cechy ekologiczne i gospodarcze (zlewnia Wysokiego Renu, składająca się ze zlewni Wutach i Wiese). Dzięki opracowanej wcześniej koncepcji, dość dużej liczbie działań partycypacyjnych w okresie projektu pilotażowego i późniejszej ocenie doświadczeń, proces ten mógł zostać przeniesiony z projektu pilotażowego do procedur partycypacyjnych w całym kraju (Regierungspräsidium Freiburg, 2006) .

Fakt, że koncepcja została opracowana z wyprzedzeniem, "Koncepcja informacji, konsultacji i udziału społeczeństwa" (IABÖ), która została opracowana w porozumieniu z Ministerstwem Środowiska, Państwowym Instytutem Środowiska, Dyrekcją Wodną i Radą Regionalną Freiburga, stworzył solidną podstawę do (dalszego) rozwoju udziału społeczeństwa. Kluczowym aspektem tego rozwoju była fundamentalna decyzja, że udział społeczeństwa powinien mieć miejsce na wczesnym etapie procesu, co było w pełni zgodne z zaleceniami UE-CIS (patrz ramka dotycząca dobrych praktyk). Aby zapewnić wystarczającą ilość czasu na udział i proces oceny, udział społeczeństwa zaplanowano na rok przed obowiązkowymi terminami udziału (Regierungspräsidium Freiburg, 2006, str. 4 i nast.) .

W ramach projektu pilotażowego na Wysokim Renie odbyło się wiele spotkań z obywatelami, podczas których mapy zbiorników wodnych zostały wyraźnie przedstawione i wykorzystane do omówienia struktur, możliwych rozwiązań i wdrożenia środków (scenariuszy). W spotkaniach uczestniczyli nie tylko przedstawiciele grup interesu (tzw. interesariusze) - tacy jak oficjalni przedstawiciele ICPR lub przedstawiciele lobby lub lokalne i regionalne stowarzyszenia społeczeństwa obywatelskiego, takie jak regioWasser e.V. lub Grupa Robocza ds. Wody we Fryburgu w Federalnym Stowarzyszeniu Inicjatyw Obywatelskich na rzecz Ochrony Środowiska (BBU AK Wasser) - ale zaproszono również ogół społeczeństwa. W tym celu zaproszenia zostały opublikowane nie tylko w Dzienniku Ustaw, ale także w gazetach codziennych. Wyniki zostały następnie opublikowane w Internecie dla celów dokumentacji i śledzenia oraz dla wszystkich tych, którzy nie byli obecni. W ten sposób nie tylko opisano proces i omawiane plany działania, ale także wyjaśniono i uzasadniono, które komentarze zostały zaakceptowane, a które nie. Stworzyło to przejrzystą pętlę sprzężenia zwrotnego (Geiler, 2023) . Ówczesna procedura jest dobrym praktycznym przykładem partycypacji społecznej i do dziś nie straciła na aktualności.

Zdjęcie: Nikolaus Geiler; Udział społeczeństwa na Wysokim Renie

PROCES: UDZIAŁ SPOŁECZEŃSTWA NA PRZESTRZENI CZASU

Udział w 1. BWP (2010-2015): 2004 - 2009

Przygotowania do opracowania planu gospodarowania wodami i związanych z nim działań dla BG Wysokiego Renu rozpoczęły się w 2004 r. Wyżej wspomniany projekt

pilotażowy dotyczący udziału społeczeństwa rozpoczął się w tym samym roku od dwóch wydarzeń inauguracyjnych w celu uzyskania wstępnych informacji na temat RDW i procesu uczestnictwa w dwóch TBG obszaru pilotażowego BG Wysokiego Renu. Następnie odbyły się wydarzenia w ramach tak zwanych "regionalnych grup roboczych" dotyczące różnych kwestii związanych z gospodarką wodną w dwóch podobszarach, takich jak jakość wody lub ciągłość, w celu podsumowania, opracowania harmonogramu, programu prac i zidentyfikowania ważnych kwestii związanych z gospodarką wodną oraz opracowania planu działań konsultacyjnych. Pierwsze formalne przesłuchanie w sprawie wyżej wymienionych kroków przygotowawczych odbyło się wiosną 2005 roku.

W celu przygotowania projektów programu działań (MP) i planu zarządzania (BWP) dla BG Hochrhein, w 2005 r. w TBG Wutach i Wiese odbyły się kolejne pilotażowe wydarzenia z udziałem społeczeństwa. Projekty BWP i MP, które zostały opracowane z udziałem społeczeństwa, zostały następnie opublikowane na początku 2006 roku. Projekty te były następnie prezentowane i omawiane na jednym spotkaniu grupy roboczej na TBG w celu zapewnienia udziału społeczeństwa. Projekt pilotażowy dla BG Hochrhein został zakończony dwoma ostatnimi spotkaniami regionalnych grup roboczych na początku 2006 roku.

Projekt pilotażowy zaowocował rekomendacją Rady Regionalnej Fryburga dla harmonogramu udziału społeczeństwa, a w oparciu o zdobyte doświadczenie, procedura aktywnego udziału mogła zostać przeniesiona na wszystkie BG w Badenii-Wirtembergii. Zaleceniem dotyczącym harmonogramu było natychmiastowe rozpoczęcie udziału społeczeństwa (od początku 2006 r.) i przeprowadzenie dwóch etapów udziału społeczeństwa: pierwszy, tak zwany "wczesny udział społeczeństwa", trwający dwanaście miesięcy w ważnych

kwestiach związanych z gospodarką wodną, przygotowanie wstępnych projektów planów zarządzania (BWP) i programów działań (MP) na poziomach zlewni, w celu późniejszego połączenia wyników w obszary robocze (BG) i skoordynowania ich na poziomie międzynarodowym. Dopiero wtedy, w drugiej fazie uczestnictwa (najlepiej od połowy 2008

Aktywny udział społeczeństwa przed formalnymi konsultacjami musi być postrzegany jako inwestycja w przyszłość".
(Regierungspräsidium Freiburg, 2006, str. 25)

r. do końca 2008 r.), wymagane prawnie "formalne" konsultacje, powinny zostać zaakceptowane uwagi do planów gospodarowania wodami w dorzeczach w celu ich integracji od końca 2008 r., ponownej międzynarodowej koordynacji i ostatecznego formalnego przyjęcia planów gospodarowania wodami w dorzeczach i programów działań na poziomie całego obszaru dorzecza pod koniec 2009 r.

W BG Hochrhein proces ten nie przebiegał w pełni zgodnie z jej własnymi zaleceniami, przez co nie można było przetestować oczekiwanych korzyści płynących z wydłużenia czasu przetwarzania uwag i włączenia ich do FGE-BWP i -MP: Wczesny udział społeczeństwa został zakończony dopiero jesienią 2008 r., tak więc formalna sześciomiesięczna faza konsultacji dla BG Hochrhein rozpoczęła się dopiero pod koniec 2008 r., a nie w połowie. Proces ten był jednak zgodny z wymogami prawnymi, a uwagi mogły zostać uwzględnione w planach pomimo napiętego harmonogramu aż do ostatecznego przedłożenia (koniec 2009 r.) ze względu na wczesne zaangażowanie społeczeństwa (Regierungspräsidium Freiburg, 2006, s. 2.1.3; Rys. 2, 3; Regierungspräsidium Freiburg, 2009, s. 12-16) .

Udział w 2. BWP (2016-2021): 2012-2015

Zalecana procedura angażowania ogółu społeczeństwa, poza komitetem doradczym i zdecentralizowanymi kręgami informacyjnymi, a przed formalnymi konsultacjami, nie mogła być dłużej przestrzegana przy przygotowywaniu drugiego planu gospodarowania wodami w dorzeczu Renu. Zaktualizowany plan zarządzania i powiązane programy działań dla

Wysokiego Renu do wdrożenia w drugim cyklu zarządzania zostały przygotowane zgodnie z prawnie obowiązującymi etapami uczestnictwa (informowanie i konsultacje) oraz w określonych terminach (formalne uczestnictwo od końca 2014 r.). Niemniej jednak, według samej organizacji, udział społeczeństwa był "intensywny". Informacja o rozpoczęciu formalnych konsultacji społecznych została opublikowana w Internecie i Dzienniku Urzędowym, a wydarzenie inauguracyjne na szczeblu państwowym wkrótce po publikacji teoretycznie dało ogółowi społeczeństwa dostęp do uczestnictwa, ale tylko na poziomie informacji i konsultacji. Około 200 osób z różnych grup interesu mogło dowiedzieć się o planach podczas wydarzenia z prezentacjami i wystawą oraz miało okazję je przedyskutować. Z publicznie dostępnych dokumentów nie wynika jasno, jak niskoprogowe były te oferty i czy zainteresowani obywatele byli obecni oprócz stowarzyszeń i grup lokalnych (Ministerstwo Środowiska, Klimatu i Energii Badenii-Wirtembergii, 2020; Ministerstwo Środowiska, Klimatu i Energii Badenii-Wirtembergii, 2020; Regierungspräsidium Freiburg - Referat 51, 2015, s. 42) .

Zdjęcie: Nikolaus Geiler; Udział społeczeństwa na Wysokim Renie

Udział w 3. BWP (2022-2027): 2019-2021

Pandemia Covid-19 również stanowiła punkt zwrotny w tym procesie: Wczesny udział społeczeństwa w przygotowaniach do trzeciego okresu zarządzania wiosną 2020 r. nie mógł odbywać się w ramach wydarzeń bezpośrednich. Zamiast tego plany zostały zaprezentowane podczas wydarzeń online i udostępnione online. W tym celu utworzono specjalny portal projektu, na którym w ciągu jednego miesiąca można było przysyłać komentarze, pomysły i krytykę dotyczącą planów i działań. Szczególną cechą było to, że zgłoszenia były składane za pośrednictwem funkcji interaktywnej mapy, tj. alokacja przestrzenna środków została podana bezpośrednio (Regierungspräsidien Baden-Württemberg, 2020; Regierungspräsidien Baden-Württemberg, 2025).

Mimo że możliwości uczestnictwa online szybko stworzyły przestrzeń do uczestnictwa, brak możliwości osobistej wymiany w celu omówienia i, w razie potrzeby, uzyskania dwustronnych wyjaśnień miał negatywny wpływ na możliwości uczestnictwa. Niemniej jednak należy przyznać, że w Badenii-Wirtembergii, w trudnych okolicznościach - zwłaszcza w niepewnej pierwszej fazie Covid-19 w 2020 r. - istniała bardziej "aktywna" oferta uczestnictwa niż formalne, pisemne konsultacje. Ponadto, w tych szczególnych okolicznościach, państwo pozostało wierne swojej podstawowej decyzji o zaoferowaniu możliwości uczestnictwa przed oficjalnymi konsultacjami społecznymi od końca 2020 r. (Ministerstwo Środowiska, Klimatu i Energii Badenii-Wirtembergii, 2021; Ministerstwo Środowiska, Klimatu i Energii Badenii-Wirtembergii, 2020). Według ekspertów te formaty uczestnictwa online były najlepsze w ogólnokrajowym porównaniu. Powodem tego jest fakt, że uczestnictwo online w Badenii-Wirtembergii zostało zorganizowane na bardzo małą skalę (na poziomie podobszaru), a zatem dostęp był znacznie lepszy niż w przypadku formatów uczestnictwa online w innych krajach związkowych. Oferowały one jedynie możliwość komentowania wszystkich środków połączonych dla całego kraju związkowego (Ministerstwo Środowiska, Klimatu i Energii, Badenia-Wirtembergia, 2020; rady regionalne Badenii-Wirtembergii, 2025): Informacje dotyczące tak dużego obszaru i tak dużej różnorodności przestrzennej są bardzo nadrzędne i abstrakcyjne. Ponadto wiele formatów online było bardzo powierzchownych i mało partycypacyjnych. Udział lokalnych mieszkańców lub lokalnie dotkniętych interesariuszy i zainteresowanych stron był prawie niemożliwy; tylko profesjonalni specjaliści ds. ochrony wód, lobbyści i inni eksperci byli w stanie zaangażować się na tym poziomie. W przeciwieństwie do tego, zaproszenie i prezentacja na mniejszą skalę w Badenii-Wirtembergii sprawiły, że omawiany zbiornik wodny stał się bardziej dostępny, nawet dla laików, a przedstawione plany były bardziej konkretne i zrozumiałe.

ZNACZENIE STRATEGII KOMUNIKACYJNYCH: PRZYKŁADOWE PODEJŚCIE NA WYSOKIM RENU

Udział obywateli i interesariuszy w ramach Ramowej Dyrektywy Wodnej był i jest wiodący we wdrażaniu obszaru Wysokiego Renu w porównaniu z innymi obszarami dorzecza w Badenii-Wirtembergii i w całym kraju.

Jednak z różnych powodów wspomnianych w poprzednich rozdziałach poziom możliwości partycypacji w regionie Wysokiego Renu, podobnie jak w innych krajach związkowych, z czasem spadł. "Apetyt" na partycypację wyraźnie spadł od pierwszego do trzeciego okresu zarządzania, zarówno po stronie władz, jak i obywateli i organizacji pozarządowych. "Aby odnieść sukces, polityka ochrony wód musi inspirować ludzi, aby ich zmobilizować". (Netzwerk WasserInBürgerhand!, 2021; AK Wasser im BBU, regioWASSER e.V., 2022) Jakość ta, która początkowo ujawniła się dzięki klauzuli uczestnictwa prawnie zapisanej w RDW, z czasem przekształciła się w nudny "akt administracyjny". Jednak zdolność władz do generowania entuzjazmu dla lokalnej i regionalnej polityki wodnej ma zasadnicze znaczenie dla aktywnego uczestnictwa i wynikającej z niego wartości dodanej. Ostatecznie możemy stwierdzić, że aktywny udział społeczeństwa zależy przede wszystkim od następujących czynników:

Spójne i przejrzyste struktury organizacyjne

W Badenii-Wirtembergii od samego początku wprowadzono wspomniane powyżej trzy poziomy organizacji komunikacji, wymiany i uczestnictwa: Radę Doradczą na poziomie landu, "zdecentralizowane kręgi informacyjne" na poziomie BG oraz spotkania regionalnych grup roboczych na poziomie TBG. Umożliwiło to refleksję nad różnymi obszarami tematycznymi planów RDW i ich dostosowanie na kilku poziomach abstrakcji (od sekcji programu do poszczególnych działań), poziomach roboczych pod względem przestrzeni (od sieciowego do selektywnego) oraz w różnych grupach ludzi i interesariuszy (od poziomu państwa do społeczności lokalnej). W ten sposób możliwe było spełnienie wymogu RDW dotyczącego sieciowego i jednolitego podejścia z jednej strony oraz lokalnego/regionalnego i realistycznego podejścia z drugiej.

*"Badenia-Wirtembergia preferuje kompleksowe informacje i przejrzystość w planowaniu działań".
(Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Energetyki Badenii-Wirtembergii, 2020)*

Spójność tych regularnie wykorzystywanych struktur na przestrzeni lat nie tylko stworzyła bezpieczeństwo planowania w odniesieniu do udziału społeczeństwa, ale także pozwoliła na zbudowanie zaufania między zaangażowanymi stronami. Ponadto szersze rozpowszechnianie informacji w różnych kręgach umożliwiło również dotarcie do potencjalnie większej części społeczeństwa. Można to również osiągnąć poprzez zamierzoną funkcję mnożnikową stowarzyszeń, jako członków tych struktur organizacyjnych, w miejscowościach (Regierungspräsidium Freiburg, 2006, s. 7-10;

Regierungspräsidium Freiburg, 2009, s. 11, f.) . Organizacyjne kroki przygotowawcze podjęte przez odpowiedzialny organ (Radę Regionalną Freiburga) - analiza interesariuszy, przygotowanie harmonogramu partycypacji publicznej, zebranie instrumentów i formatów partycypacji (np. jak komunikować środki), ocena zaangażowanego wysiłku - były niezbędnym warunkiem wstępnym (Regierungspräsidium Freiburg, 2006, s. 5) .

Styl komunikacji i nastawienie

Zaangażowanie to znalazło odzwierciedlenie na Wysokim Renie w dobrych rundach dialogu na temat jednolitych części wód i ich planów działania. Było to możliwe, ponieważ osoby odpowiedzialne za wdrażanie z administracji same moderowały wydarzenia i nie przekazywały tej odpowiedzialności, a zatem były w stanie przedstawić i wyjaśnić planowanie, były dostępne i bezpośrednio zaangażowane w

dyskusję. Podkreślili oni znaczenie kompetentnej moderacji, która była również w stanie skupić dyskusję uczestników na współpracy, a nie konfrontacji - która jest możliwa tylko dzięki różnym lub nawet sprzecznym wymaganiom użytkowania i interesom obecnych, np. przemysł kontra ekolodzy. Rodzaj komunikacji jest zatem kluczowy w procesie, który ma na celu osiągnięcie jak najwyższego poziomu akceptacji ze strony wszystkich interesariuszy. Pozycja, jaką administracja zajmuje w dyskusji może mieć również duży wpływ na jej wynik: Niezależnie od tego, czy jest to dyskusja hierarchiczna, czy dyskusja na poziomie oczu. Osobom odpowiedzialnym w regionie Wysokiego Renu udało się przekazać obecnym wrażenie, że "jedziemy na tym samym wózku": innymi słowy, że środki wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej muszą być teraz podejmowane i wdrażane wspólnie (Geiler, 2023) . Poczucie spójności i przekazywanie pozycji państwa jako "advokata swoich obywateli", lub jak mówią w języku angielskim "urzędników publicznych", a nie przeciwstawiania się lub dominacji, umożliwia lepszą współpracę między wszystkimi stronami.

KOMUNIKACJA I NASTAWIENIE: Narzędzia aktywnego udziału społeczeństwa

- **Reklama** (strona internetowa, lokalne gazety, media społecznościowe)
- Budowanie "zaufania" poprzez **osobisty kontakt**
- **Prezentacje:** Konferencje, wieczory informacyjne, broszury, plakaty informacyjne, strony internetowe
- Konsultacje oznaczają **słuchanie** i odpowiednie reagowanie: **spotkania obywatelskie, wywiady, warsztaty**
- Pełna szacunku **dyskusja** o problemach w konstruktywnym **dialogu z bezstronną moderacją**
- **Otwarte podejście** do wkładu społeczeństwa obywatelskiego w tworzenie rozwiązań
- **Konferencja robocza** lub **warsztaty kreatywne** promujące poczucie odpowiedzialności/współodpowiedzialności i własnej skuteczności
- **Krytyczna ponowna ocena** środków uczestnictwa i ulepszeń
- odpowiedzialność: **Raporty**
- **Kontynuacja punktów dyskusji** w celu zapewnienia długoterminowego wpływu i retencji.

EU-CIS, s. 12-14, 25, 26, 49, 56, 59 i nast., 75 i nast., 92 i nast. Załącznik I

Rada Regionalna Fryburga odegrała pionierską rolę w sposobie wdrażania procesu partycypacji. Jednym z głównych powodów było to, że kilka bardzo zaangażowanych osób we władzach nie bało się obrać nowej ścieżki w polityce wodnej: takiej, w której więcej do powiedzenia mają obywatele i osoby dotknięte (Geiler, 2023) . Podobnie jak w innych obszarach polityki, otwartość na uczestnictwo obywateli i innowacyjność procesów zależy zatem od jednostek, oprócz ogólnej struktury personelu, tj. zdolności i wykorzystania potencjału władz.

Ocena i informacje zwrotne

To, w jaki sposób działania partycypacyjne były ostatecznie postrzegane, jest oczywiście subiektywne i zależy od oczekiwań wobec procesu i wyników partycypacji. Oprócz jakości wdrożenia partycypacji publicznej, jakościowe kryteria sukcesu obejmują również podstawowe podejście do i jakość pierwotnej treści i planowania organizacyjnego: np. szczegółowość, dokładność, przejrzystość, jasny zakres odpowiedzialności, kwantyfikowalność działań oraz ocenę kosztów i korzyści. Jedną z form monitorowania sukcesu mogą być badania ankietowe osób zaangażowanych: kwestionariusze zwrotne zostały zebrane i przeanalizowane dla projektu pilotażowego na Wysokim Renie w ramach badań towarzyszących (Regierungspräsidium Freiburg, 2006; Uhrendahl, 2023) . Liczba pisemnych zastrzeżeń otrzymanych w ramach formalnych konsultacji społecznych może być również dobrym wskaźnikiem wcześniejszego udziału zainteresowanych stron: na przykład, czy otwarte pytania zostały już wyjaśnione na spotkaniu obywatelskim lub czy uwagi zainteresowanych stron zostały zapisane, a następnie uwzględnione w projektach. Porównanie liczby pisemnych sprzeciwów między krajami związkowymi ujawnia duże rozbieżności: tam, gdzie istniała już ścisła wymiana między zainteresowanymi stronami a administracją podczas opracowywania środków i komunikacji ze społeczeństwem, zgłoszono tylko kilka sprzeciwów (Geiler, 2023) (Uhrendahl, 2023) . Uczestnictwo i intensywna komunikacja z interesariuszami są kluczem do akceptacji i ostatecznie mniejszego wysiłku dla administracji w następstwie.

Pomimo wszystkich pochwał, w Badenii-Wirtembergii wystąpiły również deficyty w partycypacji społecznej, które nie zostały szerzej omówione w niniejszym studium przypadku. Jednym z problemów, który został już wskazany na początku rozdziału, jest dostępność i motywacja ogółu społeczeństwa do uczestnictwa w procesach polityki wodnej. Zaobserwowano to również w przypadku Wysokiego Renu, gdzie pomimo niskoprobowego zaproszenia do udziału w gazetach, w rezultacie pojawiło się tylko kilku obywateli i mieszkańców. Nie wiadomo, czy istnieje strategiczny plan dalszej poprawy i zwiększenia uczestnictwa. Ostatecznie dość oczywistą kwestią jest to, czy i kiedy można wdrożyć środki RDW. Zgodnie ze sprawozdaniem okresowym RDW 2024 "podstawowe środki (...) zostały w pełni wdrożone" w dorzeczu Renu (Federalny Instytut Hydrologii, 2025) . Jednak znaczny spadek możliwości uczestnictwa i masowe niepowodzenia we wdrażaniu i osiąganiu celów (dobrego stanu wód) RDW pozostawiają otwarte krytyczne pytanie, w jaki sposób i przy jakim poziomie uczestnictwa RDW będzie kontynuowana od 2027 r. (Projektbüro Gewässerbündnis Baden-Württemberg, 2025; WasserInBürgerhand!,

2020; BUND AK Wasser Unterarbeitsgruppe WRRL-Anhörung, 2020; Ministerium für Umwelt, Klima und Energiewirtschaft, 2024) .

EFEKT PROMIENIOWANIA I MOŻLIWOŚĆ PRZENIESIENIA NA INNE DORZECZA: GÓRNY REN JAKO PRZYKŁAD

Dobra partycypacja społeczna w Wysokim Renie wywołała efekt domina: inne rady regionalne w Badenii-Wirtembergii wyciągnęły z niej wnioski i skopiowały ją - zgodnie z intencją przy projektowaniu badania pilotażowego "Wczesna partycypacja społeczna w obszarze przetwarzania Wysokiego Renu". Istniała pozytywna presja wśród władz krajowych, aby dostosować udane podejście do własnych warunków, porównując je ze sobą. Jednak wymiana, współpraca i nakładanie się personelu między TBG tego samego i różnymi radami regionalnymi, a także z instytucjami wyższego szczebla zajmującymi się konkretnymi kwestiami związanymi z gospodarką wodną lub współpracą międzynarodową (ICPR), z pewnością zmotywowały je do naśladowania dobrego przykładu. W rezultacie wiele aspektów, które po raz pierwszy opracowano dla Wysokiego Renu, zastosowano do Górnego Renu. Podobnie jak w przypadku Wysokiego Renu (ze Szwajcarią), koordynacja wdrażania RDW na Górnym Renie jest również konieczna na poziomie ponadnarodowym (ze Szwajcarią i Francją) (i przewidziana w RDW) (Parlament Europejski; Rada Unii Europejskiej, 2000, s. §3; Regierungspräsidium Karlsruhe, 2005) . Jeśli weźmie się pod uwagę ten aspekt, jest całkiem prawdopodobne, że dobre przykłady, takie jak ten dotyczący udziału społeczeństwa w RDW, nie tylko ustanowią precedens w ramach i między szczeblami administracyjnymi tego samego lub różnych krajów związkowych, ale także narodów.

Ten efekt promieniowania jest główną motywacją dla tego studium przypadku, które zostało stworzone w celu budowania zasobów, w tym dobrych i inspirujących przykładów, w dorzeczu Odry. Nie tylko kwestia wody granicznej, ale także międzynarodowa koordynacja ochrony międzynarodowych rzek jest paralełą, którą można zaobserwować między Renem a Odrą. Z tego powodu istnieje apel nie tylko między krajami, które dzielą rzekę, ale także między interesariuszami różnych rzek, aby wymieniać informacje i uczyć się od siebie nawzajem. Powinno to dotyczyć zarówno społeczeństwa obywatelskiego, jak w przypadku projektu EURENI (dla którego powstało niniejsze studium przypadku), jak i instytucji państwowych (np. Międzynarodowej Komisji Ochrony Renu lub Odry⁶) - nawet jeśli istnieje wiele różnic, np. natury administracyjnej i ekologicznej. Kluczowe elementy zidentyfikowane w tym studium przypadku (patrz ramki dotyczące dobrych praktyk i narzędzi aktywnego udziału społeczeństwa) są możliwe do przeniesienia. Jest to również jeden z powodów, dla których w ramach projektu EURENI "Utworzenie polsko-niemiecko-czeskiej sieci na rzecz przyjaznego środowiska i przyrodzie rozwoju regionalnego w dorzeczu Odry" zaplanowano podróże studyjne do bardzo różnych rzek w trzech krajach

⁶ Skróty i pełne nazwy: ICPR: Międzynarodowa Komisja Ochrony Renu; ICPO: Międzynarodowa Komisja Ochrony Odry przed Zanieczyszczeniem;

(Republika Czeska, Polska i Niemcy) i w niektórych przypadkach zostały one już przeprowadzone z przedstawicielami organizacji rządowych i pozarządowych .

Zdjęcie: Theresa Wagner, projekt EURENI "Czas na Odrę", podróż studyjna do Bečvy, 2024 r.

ROLA I ZNACZENIE SIECI SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO

Poprzedni punkt podkreśla również znaczenie sieci społeczeństwa obywatelskiego. Poszerzenie horyzontów jest często możliwe tylko poprzez zaangażowanie innych perspektyw: dotyczy to wymiany transnarodowej, ale także na poziomie regionalnym między interesariuszami o różnych punktach widzenia i celach dotyczących rzeki. W tym przypadku cennym źródłem mogą być podmioty społeczeństwa obywatelskiego zaangażowane we wdrażanie RDW. Mogą oni być niezorganizowani (np. lokalni mieszkańcy) lub zorganizowani. Te ostatnie mogą wnieść cenny wkład pod względem treści i komunikacji w formie stowarzyszeń (np. turystyka, wędkarstwo, ochrona przyrody) lub luźnych sojuszy, sieci lub inicjatyw obywatelskich. Takie lokalne, regionalne, krajowe i międzynarodowe sieci wodne w dorzeczach, np. składające się z osób zajmujących się ochroną wód i zaangażowanych osób, powinny być promowane zgodnie z wytycznymi CIS (patrz ramka dotycząca dobrych praktyk w zakresie udziału społeczeństwa).

Sieci wodne mogą służyć wymianie informacji na poziomie społeczeństwa obywatelskiego, czasami szybciej i na niższym poziomie niż władze, a nawet międzynarodowemu dialogowi między władzami a ludnością cywilną. Ponadto, mają wpływ na kształtowanie opinii w społeczeństwie obywatelskim, promują wzajemne zrozumienie, a tym samym (obywatelską) spójność społeczną, a także zapewniają edukację i podnoszenie świadomości w zakresie gospodarki wodnej, polityki środowiskowej i kwestii ochrony przyrody: wśród ogółu społeczeństwa, osób zainteresowanych wodą i młodych ludzi.

Jednym z przykładów takiej sieci wodnej jest "RhineNet", która została utworzona w 2000 r. w celu "zainicjowania i promowania kompleksowego udziału społeczeństwa we wdrażaniu Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW) w zlewni Renu poprzez współpracę transgraniczną między wieloma instytucjami i organizacjami" (Geiler, 2023; Ecologic Institut gemeinnützige GmbH, 2001-2006) . Zainteresowane strony z Holandii,

Luksemburga, Belgii, Francji i Niemiec były reprezentowane w tej sieci wodnej. Dzięki tej sieci organizacji pozarządowych możliwe było na przykład przetestowanie sposobów zainteresowania młodych ludzi RDW. Jak sama nazwa wskazuje, celem tej sieci, podobnie jak innych sieci wodnych, jest tworzenie sieci wśród ludności cywilnej i między różnymi podmiotami polityki wodnej: na przykład Sieć Renu była w stanie wymieniać stosowane praktyki w zakresie udziału społeczeństwa w dorzeczu w ramach wydarzeń informacyjnych (Ecologic Institut gemeinnützige GmbH, 2001-2006; Kranz, 2006) . Należy tu wspomnieć o innych sieciach wodnych, które podejmują podobne zadania i ogólnie pracują nad udziałem w RDW, takich jak NRW Water Network, Berlin Water Network lub Baden-Württemberg Water Alliance, nowo założone w 2024 r., a także o międzynarodowym sojuszu „Czas na Odrę” (Wassernetz NRW, 2014; Berliner Landesarbeitsgemeinschaft Naturschutz e.V., 2025; Lebendige Flüsse e. V., 2025; Deutscher Naturschutzring, 2025; Grupa robocza 2.9 Udział publiczny, 2003) . Finansowanie takich sieci przez państwo odpowiada zatem bezpośrednio i pośrednio kwalifikacjom i aktywizacji społeczeństwa obywatelskiego do udziału w kwestiach polityki wodnej i jest inwestycją w przyszłość (BUND AK Wasser Unterarbeitsgruppe WRRL-Anhörung, 2020, s. 3) .

"Dobrze zarządzany proces udziału społeczeństwa nie jest darmowy i wymaga czasu i energii, ale w końcu się opłaci. Udział społeczeństwa nie jest celem samym w sobie, ale narzędziem do osiągnięcia celów środowiskowych Ramowej Dyrektywy Wodnej."
(EU-CIS, str. vi)

OTRZEŹWIAJĄCA PERSPEKTYWA

Prawny obowiązek angażowania społeczeństwa w kwestie i rozwiązania związane z gospodarką wodną, określony w art. 14 RDW, był nowością w momencie jego wprowadzenia, a postępowanie z tym wymogiem oraz sposób, w jaki wdrażano udział obywateli i zainteresowanych stron, musiały zostać najpierw przetestowane i nauczone.

Do czasu wprowadzenia RDW możliwe było jedynie formalne, pisemne uczestnictwo. Na początku we wszystkich krajach związkowych trudno było przewyciężyć pewną "autorytarną postawę" i pogląd, że partycypacja utrudnia pracę władz i że udział obywateli jest wyczerpujący. Ponadto we władzach nie było przeszkolonych pracowników, którzy mieliby wiedzę i doświadczenie w zakresie procesów partycypacyjnych. Potrzebni byli ludzie z umiejętnościami komunikacyjnymi, "typami opiekuńczymi" i strukturami. Ta lekceważąca postawa i brak wiedzy specjalistycznej oznaczały, że nikt nie odważył się

zająć (prawdziwymi) konfliktami i zamiast tego zajmowano się tylko projektami o niewielkich lub żadnych kontrowersjach, tj. zbierano "nisko wiszące owoce". Nikt nie chciał podejmować działań przeciwko silnemu lobby lub podejmować niepopularnych decyzji, ponieważ chciano uniknąć spraw sądowych i preferowano dobrowolne działania, gdy tylko było to możliwe. Pomimo wysiłków poszczególnych odpowiedzialnych stron, jak opisano w niniejszym studium przypadku, doprowadziło to do ogólnej sytuacji, w której trudne, ale nieuniknione środki wymagane do osiągnięcia dobrego stanu cieków wodnych nie zostały podjęte i nadal pozostają nieuregulowane.

Jednak problemy, a tym samym wymagania dotyczące znalezienia rozwiązania, stały się jeszcze bardziej skomplikowane w wyniku kryzysu klimatycznego i dlatego wzrosły. Opóźnienie może zatem wiązać się z dodatkowymi kosztami - zarówno finansowymi, jak i ekologicznymi.

DALSZE INFORMACJE:

- [BUND: Wasserrahmenrichtlinie](#)
- [BUND Baden-Württemberg: Wasserrahmenrichtlinie](#)
- [UBA: Wasserrahmenrichtlinie](#)
- [WasserBLiCK](#)
- [LAWA: Wasserrahmenrichtlinie](#)
- [WRRL Baden-Württemberg](#)
- [FGG-Rhein](#)
- [Wasser-DE](#)

PODZIĘKOWANIA I REFERENCJE

Autor chciałby szczególnie podziękować dr Nikolausowi Geilerowi i dr Thomasowi Uhlendahlowi z regioWASSER e.V. za wywiad i dostarczone informacje na temat procesów partycypacji społecznej w zlewni Renu. Oprócz ich regionalnego zaangażowania w dziedzinie ochrony wód, są oni również zaangażowani w Wodną Grupę Roboczą Federalnego Stowarzyszenia Inicjatyw Obywatelskich na rzecz Ochrony Środowiska (BBU), która jest zaangażowana w tworzenie sieci, transfer wiedzy i udział obywateli w polityce wodnej. Więcej informacji można znaleźć [tutaj](#) w Internecie i na [Instagramie](#). Dziękujemy również Christianowi Schweerowi za dostarczenie analiz dotyczących wdrażania RDW i udziału społeczeństwa zgodnie z art. 14. Pracuje dla BUND Berlin e.V. oraz w Berlińskiej Grupie Roboczej ds. Ochrony Przyrody e.V. w Wassernetz~Berlin. Więcej informacji na temat Wassernetz~Berlin można [znaleźć tutaj](#).

Zdjęcia do niniejszej publikacji zostały udostępnione dzięki uprzejmości dr Nikolausa Geilera.

Autor: Theresa Wagner, pracownik naukowy w Departamencie Polityki Wodnej Bund für Umwelt und Naturschutz e.V. Niemcy

Tłumaczenie: DeepL

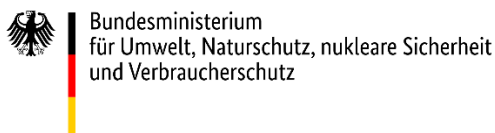
Redakcja tłumaczenia: Dorota Chmielowiec-Tyszko, Fundacja EkoRozwoju

Niniejsza publikacja powstała w ramach finansowanego przez BMUV projektu EURENI "Utworzenie niemiecko-polsko-czeskiej sieci na rzecz przyjaznego dla środowiska i przyrody rozwoju regionalnego w dorzeczu Odry" (DE: Aufbau eines deutsch-polnisch-tschechischen Netzwerks für eine umwelt- und naturfreundliche Regionalentwicklung im Einzugsgebiet der Oder). Opinie i poglądy wyrażone w niniejszej publikacji niekoniecznie odzwierciedlają opinie i poglądy organizacji finansującej.

Projekt ma na celu wzmocnienie i poprawę komunikacji i współpracy między organizacjami pozarządowymi, społeczeństwem obywatelskim i innymi grupami interesu w sprawie Odry z Polski, Niemiec i Czech na poziomie krajowym i międzynarodowym. Wymiana ma na celu stworzenie wspólnego zrozumienia wzajemnych perspektyw dla trójstronnego dorzecza. Informacje i materiały, takie jak to i inne studia przypadków z Polski i Czech, będą również rozpowszechniane w celu podniesienia świadomości na temat obecnych wyzwań związanych z gospodarką wodną i możliwych rozwiązań na Odrze.

Studia przypadków, przetłumaczone na trzy języki narodowe Odry, a także dalsze informacje na temat Odry i projektu oraz międzynarodowego sojuszu na rzecz Odry "Czas na Odrę", który został ożywiony w ramach projektu, są publikowane na stronach internetowych [SaveOder](https://saveoder.org/) i www.odra.pl.

Gefördert durch:

aufgrund eines Beschlusses
des Deutschen Bundestages

Koalicja "Czas na Odrę" to międzynarodowe partnerstwo trzech rzecznych sojuszy organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Jesteśmy zaangażowani w trwałą ochronę Odry i jej dorzecza dla obywateli Republiki Czeskiej, Niemiec, Polski i Europy.

Więcej informacji na temat współpracy międzynarodowej w ramach sojuszu "Czas na Odrę" można znaleźć na stronie internetowej <https://saveoder.org/>

BIBLIOGRAFIA

- AK Wasser im BBU, regioWASSER e.V. (06 czerwca 2022 r.). Dlaczego wdrażanie Ramowej Dyrektywy Wodnej WE (RDW) zawodzi? Retrieved on 24 March 2025 from <https://www.akwasser.de/node/117>
- Rady regionalne Badenii-Wirtembergii. (2025). Wczesny udział społeczeństwa na poziomie obszarów częściowego przetwarzania (TBG) 2020. Pobrane 22 marca 2025 r. z <https://rp.baden-wuerttemberg.de/themen/wasserboden/oeffentlichkeitsbeteiligung/>.
- Berliner Landesarbeitsgemeinschaft Naturschutz e.V. (2025). Berlińska sieć wodna. Retrieved on 24 March 2025 from <https://wassernetz-berlin.de/>
- BMUB/UBA. (2016). Ramowa Dyrektywa Wodna - Wody Niemiec 2015, Bonn, Dessau.
- BMUV. (Status: 01 marca 2011). Europejska Ramowa Dyrektywa Wodna i jej wdrożenie w Niemczech. Retrieved from <https://www.bmu.de/themen/wasser-und-binnengewasser/gewaesserschutzpolitik/deutschland/umsetzung-der-wrrl-in-deutschland>
- BMUV/UBA. (2022). Ramowa dyrektywa wodna - Wody w Niemczech 2021 r. Postępy i wyzwania. Bonn, Dessau.
- Wysłuchanie grupy roboczej BUND AK Wasser WFD. (17 maja 2020 r.). Oświadczenie BUND z okazji przesłuchania zgodnie z art. 14 RDW w sprawie ważnych kwestii związanych z gospodarką wodną dla planowania zarządzania na lata 2021-2027 w niemieckich dorzeczach lub obszarach dorzeczy. (B. f. Deutschland, ed.) Retrieved 24 March 2025 from The BUND Water Working Group; <https://www.bund.net/ueber-uns/organisation/arbeitskreise/wasser/>; https://www.bund.net/fileadmin/user_upload_bund/publikationen/fluesse/fluesse_wrrl_ak_stellungnahme.pdf.
- Federalny Urząd Sprawiedliwości. (31 lipca 2009 r.). Ustawa o zarządzaniu zasobami wodnymi 1) 2) (Wasserhaushaltsgesetz - WHG); Sekcja 29 Terminy osiągnięcia celów zarządzania. (B. D. Justiz, ed.) Retrieved on 13. 09 2024 from gesetz-im-internet: https://www.gesetze-im-internet.de/whg_2009/_29.html.
- Federalna Agencja Ochrony Przyrody. (2021). Stan terenów zalewowych. Retrieved 26 September 2024 from Floodplain Status Report 2021: <https://www.bfn.de/auezustand>.
- Federalna Agencja Ochrony Przyrody. (2024). Wysoki Ren na wschód od Waldshut. Retrieved on 27 September 2024 from Natura 2000 areas: <https://www.bfn.de/natura-2000-gebiet/hochrhein-oestl-waldshut>
- Federalna Agencja Ochrony Przyrody. (2024). Profil krajobrazowy Wysoki Ren. Retrieved on 26 September 2024 from <https://www.bfn.de/landschaftssteckbriefe/hochrhein>.
- Federalna Agencja Ochrony Przyrody. (2024). Telestes souffia - Strumieniówki. Retrieved 27 September 2024 from <https://www.bfn.de/artenportraits/telestes-souffia>
- Federalny Instytut Hydrologii. (13. 01 2025). WasserBLiCk. (Federalny Instytut Hydrologii, wydawca) Retrieved 22. 03 2025 from Submission files for the WFD interim report/programme of measures 2024: <https://www.wasserblick.net/servlet/is/237823/>.
- Niemiecki pierścień ochrony przyrody. (2025). SaveOder. Ze strony internetowej sojuszu "Czas na Odrę": <https://saveoder.org/>.
- Ecologic Institute organizacja non-profit. (2001-2006). RheinNetz - Razem dla Renu jutra. Retrieved on 24 March 2025 from <https://www.ecologic.eu/de/1103>.
- Parlament Europejski; Rada Unii Europejskiej. (23 października 2000 r.). DYREKTYWA 2000/60/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej. (E.-L. of the Union, ed.) Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:02000L0060-20141120>.
- FGG Rhine. (2014). FGG Rhine. Retrieved on 25. 09 2024 from Data: for data on the catchment area: <https://fgg-rhein.de/servlet/is/100035/>
- FGG Rhine. (16 listopada 2018 r.). Wdrożenie Ramowej Dyrektywy Wodnej WE. Retrieved 30 September 2024 from Prezentacja harmonogramu i programu prac oraz planowanych działań informacyjnych i konsultacyjnych w kontekście aktualizacji planów gospodarowania wodami w FGG Ren: https://rp.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/RP-Internet/Themenportal/Wasser_und_Boden/Wasserrahmenrichtlinie/_DocumentLibraries/Bekanntmachungen/20181116_ZAP_Rhein.pdf.

- FGG Rhine. (grudzień 2021 r.). Sprawozdanie ogólne Wspólnoty Dorzecza Renu. Retrieved 27 September 2024 from on management planning under the Water Framework Directive for the 3rd management period: https://fgg-rhein.de/servlet/is/4367/20211222_%C3%9C-Bericht_final.pdf?command=downloadContent&filename=20211222_%DC-Bericht_final.pdf
- FGG Rhine. (2024). Ren 2040 - Program na rzecz zrównoważonego rozwoju Renu. Retrieved on 27 September 2024 from <https://fgg-rhein.de/servlet/is/100046/>
- FGG Rhine. (2024). Rozkład jazdy. Retrieved on 26 September 2024 from <https://fgg-rhein.de/servlet/is/4365/>
- Geiler, N. (18 grudnia 2023). Dr (T. Wagner, prowadzący wywiad) Konferencja Zoom.
- ICPR. (13. 02 2020). Program Ren 2040: Ren i jego zlewnia: zarządzane w sposób zrównoważony i odporne na zmianę klimatu. Retrieved from https://www.iksr.org/fileadmin/user_upload/DKDM/Dokumente/Broschueren/DE/bro_De_2040_lang.pdf
- ICPR. (2024). Wysoki Ren. Retrieved from <https://www.iksr.org/de/themen/rhein/teileinzugsgebiete/hochrhein/>
- ICPR. (2024). Międzynarodowa Komisja Ochrony Renu. Retrieved on 25 September 2024 from <https://www.iksr.org/de/>.
- Kranz, N. (17-18 stycznia 2006). Udział społeczeństwa w sieci Renu. Retrieved 24 March 2025 from Wdrażanie RDW w Europie i Nadrenii Północnej-Westfalii - W drodze do działań planistycznych: https://www.ecologic.eu/sites/default/files/presentation/2022/kranz_rheinnetz_gelsenkirchen.pdf.
- Kraj związkowy Badenia-Wirtembergia. (3 grudnia 2013 r.). Ustawa wodna dla Badenii-Wirtembergii (WG). (ostatnio zmieniona w dniu 7 lutego 2023 r.). Retrieved on 20 September 2024 from https://www.landesrecht-bw.de/perma?a=WasG_BW
- LAWA. (2013). Recommendations for the coordinated application of the EC FRMD and EC WFD - Potential synergies in measures, data management and public participation. Magdeburg: Bund/Länder-Arbeitsgemeinschaft Wasser; Ministerium für Landwirtschaft und Umwelt des Landes Sachsen-Anhalt. Pobrane podczas 146. LAWa-VV w dniach 26/27 września 2013 r. w Tangermünde z https://wasserblick.bafg.de/servlet/is/142658/VerlinkungspapierWRRL_HWRM-RL.pdf?command=downloadContent&filename=VerlinkungspapierWRRL_HWRM-RL.pdf.
- LAWA. (2018). Stan wdrożenia środków w ramach Ramowej Dyrektywy Wodnej. Zwischenbilanz 2018. Erfurt: Bund/Länder-Arbeitsgemeinschaft Wasser (LAWA)-Geschäftsstelle, Ministerium für Umwelt, Energie und Naturschutz Thüringen. Retrieved from https://www.wasserblick.net/servlet/is/182310/LAWA-Umsetzungsstand_WRRL_final_barfrei.pdf?command=downloadContent&filename=LAWA-Umsetzungsstand_WRRL_final_barfrei.pdf
- Lebendige Flüsse e. V. (2025). Baden-Württemberg Water Alliance. Od Together for streams and rivers full of life: <https://www.gewaesserbuendnis-bw.de/> retrieved
- Ministerstwo Środowiska, Klimatu i Energii. (22. 12 2020). Udział społeczeństwa. Retrieved on 22 March 2025 from <https://um.baden-wuerttemberg.de/de/umwelt-natur/wasser/blaues-gut/europaeische-wasserrahmenrichtlinie/oeffentlichkeitsbeteiligung>
- Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Energetyki, Badenia-Wirtembergia. (21 grudnia 2020 r.). Inventory 2004. Retrieved 24 March 2025 from Pierwszy cykl zarządzania: <https://um.baden-wuerttemberg.de/de/umwelt-natur/wasser/blaues-gut/europaeische-wasserrahmenrichtlinie/erster-bewirtschaftungszyklus/bestandsaufnahme-2004>
- Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Sektora Energetycznego. (01 listopada 2024 r.). Większość cieków wodnych w kraju związkowym nie jest w dobrym stanie; Raport o danych środowiskowych 2024;. Pobrane 24 marca 2025 r. z Umweltportal Baden-Württemberg: <https://umweltportal.baden-wuerttemberg.de/umweltdaten-bericht-2024/fliessgewaesser-in-keinem-guten-zustand>
- Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Energetyki, Badenia-Wirtembergia. (12 grudnia 2020 r.). Konsultacje w sprawie projektów planów zarządzania. Retrieved 22 March 2025 from Drugi cykl zarządzania: <https://um.baden-wuerttemberg.de/de/umwelt-natur/wasser/blaues-gut/europaeische-wasserrahmenrichtlinie/zweiter-bewirtschaftungszyklus/oeffentlichkeitsbeteiligung>
- Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Energetyki, Badenia-Wirtembergia. (21 grudnia 2020 r.). Drugi cykl zarządzania (2016-2021). Retrieved 22 March 2025 from <https://um.baden-wuerttemberg.de/de/umwelt-natur/wasser/blaues-gut/europaeische-wasserrahmenrichtlinie/zweiter-bewirtschaftungszyklus>

- Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Sektora Energetycznego Badenii-Wirtembergii. (02 lipca 2021 r.). Konsultacje projektów zaktualizowanych planów zarządzania. Pobrane 21 października 2024 r. ze strony <https://um.baden-wuerttemberg.de/de/umwelt-natur/wasser/blaus-gut/europaeische-wasserrahmenrichtlinie/dritter-bewirtschaftungszyklus/oeffentlichkeitsbeteiligung>.
- Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Energetyki, Badenia-Wirtembergia. (22 grudnia 2020 r.). Udział społeczeństwa. Retrieved 21 October 2024 from <https://um.baden-wuerttemberg.de/de/umwelt-natur/wasser/blaus-gut/europaeische-wasserrahmenrichtlinie/oeffentlichkeitsbeteiligung>
- Sieć WasserInBürgerhand! (13 lipca 2021 r.). Aktualności. Retrieved 23 March 2025 from Water Framework Directive: Public participation messed up; BBU Water Newsletter No. 1180, 27 June 2021: <https://wasser-in-buergerhand.de/nachrichten/2021/WRRL-Oeffentlichkeitsbeteiligung.htm>
- Biuro projektu Gewässerbündnis Baden-Württemberg, L. (19 marca 2025 r.). Światowy Dzień Wody: Gewässerbündnis BW widzi pilną potrzebę podjęcia działań w celu ochrony zbiorników wodnych. (B. L.-W. e.V., wydawca) Retrieved 24 March 2025 from Wspólny komunikat prasowy BUND, NABU i LFV Baden-Württemberg: <https://www.bund-bawue.de/service/pressemitteilungen/detail/news/weltwassertag-gewaesserbuendnis-baden-wuerttemberg-sieht-dringenden-hand-lungsbedarf-beim-schutz-der-gewaesser-im-land/>.
- Rady regionalne Badenii-Wirtembergii. (2020). Zakończono - Aktywny udział społeczeństwa w ramach aktualizacji planów gospodarowania wodami na lata 2022-2027 zgodnie z europejską ramową dyrektywą wodną (RDW). (R. Freiburg, wydawca) Retrieved 23 March 2025 from <https://www.buergerbeteiligung.de/wasserrahmenrichtlinie-bw/index>.
- Rady regionalne Badenii-Wirtembergii. (2024). Zlewnie, podstrona: Zlewnie: <https://rp.baden-wuerttemberg.de/themen/wasserboden/wrrl/seiten/tbg-karte>; podstrona: TBG 20: <https://rp.baden-wuerttemberg.de/themen/wasserboden/wrrl/tbg20/>; podstrona: TBG 21: <https://rp.baden-wuerttemberg.de/themen/wasserboden/wrrl/tbg21/>. Pobrane 25 września 2024 r. z europejskiej ramowej dyrektywy wodnej (EC-WFD): <https://rp.baden-wuerttemberg.de/themen/wasserboden/wrrl/>.
- Rady regionalne Badenii-Wirtembergii. (2025). Proces wdrażania i status wdrażania. Pobrane 26 września 2024 r. z <https://rp.baden-wuerttemberg.de/themen/wasserboden/wrrl/seiten/umsetzungsstand/>.
- Rady regionalne Stuttgartu, Karlsruhe i Fryburga. (14 grudnia 2012 r.). Publikacja Rad Regionalnych Stuttgartu, Karlsruhe, Fryburga i Tybingi na temat Europejskiej Ramowej Dyrektywy Wodnej zgodnie z § 3e ust. 3 ustawy wodnej Badenii-Wirtembergii (WG) i § 83 ust. 4 zdanie 1 nr 1 federalnej ustawy wodnej (WHG). Retrieved on 30 September 2024 from Prezentacja harmonogramu i programu prac, a także planowanych działań w zakresie informowania i konsultacji społecznych w kontekście aktualizacji planów zarządzania dla obszarów zarządzania Badenii-Wirtembergii Alpejski Ren / Jezioro Bodeńskie.; https://rp.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/RP-Internet/Themenportal/Wasser_und_Boden/Wasserrahmenrichtlinie/_DocumentLibraries/Bekanntmachungen/rpt-bekanntm-wrrl-2012-12-14.pdf.
- Rady regionalne w Stuttgarcie, Karlsruhe, Fryburgu i Tybindze. (grudzień 2020 r.). Aktualizacja planu zarządzania na 2021 r. dla części Badenii-Wirtembergii w dorzeczu Renu PROJEKT. Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Energetyki Badenii-Wirtembergii. . Pobrane 22 marca 2025 r. z https://um.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/m-um/intern/Dateien/Dokumente/3_Umwelt/Wasser/Rechtsvorschriften/WRRL/Zyklus-3/BWP-3/Entwurf-BWP2021-RheinBW-Dez2020-barrierefrei.pdf
- Rada Regionalna Fryburga - Departament 51 (2015). Aktualizacja planu gospodarowania wodami w dorzeczu rzeki Hochrhein 2015 (Badenia-Wirtembergia). Fryburg: Ministerstwo Środowiska, Ochrony Klimatu i Energetyki Badenii-Wirtembergii. Retrieved from https://um.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/m-um/intern/Dateien/Dokumente/3_Umwelt/Wasser/Rechtsvorschriften/WRRL/Zyklus-2/BWP-2/Bewirtschaftungsplan_Bearbeitungsgebiet_Hochrhein_2015.pdf
- Rada Regionalna Fryburga. (14 marca 2005). Publikacja na temat Ramowej Dyrektywy Wodnej WE. Retrieved on 30 September 2024 from Prezentacja harmonogramu, programu prac i ważnych zagadnień gospodarki wodnej dla "Projektu pilotażowego udziału społeczeństwa" w obszarze roboczym Hochrhein zgodnie z § 3 e ust. 3 ustawy o wodzie (WG) Baden-Württemberg: https://rp.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/RP-Internet/Themenportal/Wasser_und_Boden/Wasserrahmenrichtlinie/_DocumentLibraries/Bekanntmachungen/rpf-ref51-wrrl-veroeffentlich-eu.pdf.

- Rada Regionalna Fryburga. (Luty 2006). Sprawozdanie z projektu Rady Regionalnej Fryburga. Retrieved 30 September 2024 from Wdrożenie Ramowej Dyrektywy Wodnej WE. Wczesny aktywny udział społeczeństwa w zlewni Wysokiego Renu: https://um.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/m-um/intern/Dateien/Dokumente/3_Umwelt/Wasser/Rechtsvorschriften/WRRL/Zyklus-1/Hintergrund-1/wrrl-projektbericht-des-RPFreiburg-oeffentlich.pdf
- Rada Regionalna Fryburga. (26 listopada 2009 r.). Management Plan High Rhine (Baden-Württemberg). Zgodnie z Ramową Dyrektywą Wodną WE (2000/60/WE) (wersja ostateczna): https://um.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/m-um/intern/Dateien/Dokumente/3_Umwelt/Wasser/Rechtsvorschriften/WRRL/Zyklus-1/BWP-1/Bewirtschaftungsplan_Hochrhein_26_11_09.pdf.
- Rada regionalna Fryburga. (grudzień 2021 r.). Wdrożenie Ramowej Dyrektywy Wodnej WE Dokumentacja towarzysząca częściowy obszar oczyszczania 20 Wutach. Pobrane 27 września 2024 r. z Hochrhein (BW) od Eschenzer Horn do górnej Aare: https://rp.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/RP-Internet/Themenportal/Wasser_und_Boden/Wasserrahmenrichtlinie/TBG_20_-_Wutach/_DocumentLibraries/3BewzyklusTBG20/TBG20_Begleitdokumentation.pdf
- Rada regionalna Fryburga. (grudzień 2021 r.). Wdrożenie Ramowej Dyrektywy Wodnej WE Dokumentacja towarzysząca dla podobszaru 21 Wiese. Pobrane 27 września 2024 r. z Hochrhein (BW) poniżej Aare do Wiese włącznie: https://rp.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/RP-Internet/Themenportal/Wasser_und_Boden/Wasserrahmenrichtlinie/TBG_21_-_Wiese/_DocumentLibraries/3BewzyklusTBG21/TBG21_Begleitdokumentation.pdf
- Rada Regionalna Karlsruhe. (01 marzec 2005). EC Water Framework Directive Report on the Inventory. Z obszaru roboczego Górnego Renu (część Badenii-Wirtembergii): https://um.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/m-um/intern/Dateien/Dokumente/3_Umwelt/Wasser/Rechtsvorschriften/WRRL/Zyklus-1/Bestandsaufnahme-2004/Oberrhein/BGOberrhein_Bericht-zur-Bestandsaufnahme_BW.pdf retrieved
- UBA. (2018). Gospodarka wodna w Niemczech. Podstawy, presje, środki. Dessau-Roßlau: BMU/UBA. doi:ISSN 2363-832X
- UBA. (29 marca 2019 r.). Typ jednolitej części wód 2016 - strumień charakteryzujący się żwirem. Od "strumienie zdominowane przez żwir" w niskich pasmach górskich i u podnóża Alp są typem części wód w 2016 r.: <https://www.umweltbundesamt.de/themen/wasser/gewaessertyp-des-jahres/gewaessertyp-2016-kiesgepraegter-strom#kurzbezeichnung> retrieved
- Uhlendahl, T. (18 grudnia 2023 r.). Dr (T. Wagner, osoba udzielająca wywiadu)
- WasserInBürgerhand!, N. (10 maja 2020 r.). Ramowa Dyrektywa Wodna: Gdzie jest wyjście awaryjne z dylematu 2027 r.? Retrieved 24 March 2025 from BBU-Wasserrundbrief: https://wasser-in-buergerhand.de/nachrichten/2020/WRRL_Notausgang_2027.html
- Sieć wodna NRW. (18 marca 2014 r.). Ochrona wód w Nadrenii Północnej-Westfalii. (B. L. Nadrenia Północna-Westfalia, wydawca) Retrieved 24 March 2025 from www.wassernetz-nrw.de.
- Grupa robocza 2.9 Udział społeczeństwa. (2003). Wspólna strategia wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej (2000/60/WE). Guidance document n.° 8. Public Participation in relation to the Water Framework Directive. Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich. doi:ISBN 92-894-5128-9

IMPRINT

Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland e.V. (BUND)

Bundesgeschäftsstelle | Kaiserin-Augusta-Allee 5 | 10553 Berlin

Tel. +49 30 27586-40 | bund@bund.net | V.i.S.d.P.: Anton Nicole

Kontakt: [Theresa.Wagner\[at\]bund.net](mailto:Theresa.Wagner[at]bund.net) | Status: 04/2025

www.bund.net

